

Aleksandır Karatodori Paşa

Mehmet IŞIK^{1*}

Giriş

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gayrimüslim tebaadan yetişmiş kişiler önemli devlet görevlerine alınmışlardır. Fenerli Rumlar ve Ermeniler devlete olan sadakatleri ve batıyla ileri düzeydeki ilişkileri nedeniyle Osmanlı devlet adamları tarafından tercih edilmişlerdir. Bizans'tan kalma Fenerli Rum Beyler ve Ermeniler özellikle XVIII. Yüzyılın ikinci yarısında devlet bürokrasisinde yer almışlar ve sadakatleri ölçüsünde Devlet-i Aliyye'ye hizmet etmişlerdir.² Özellikle Rumlar, 1821 Mora İsyanı'na kadar, tercüme odalarında, müessese tercümanlıklarında, şehbenderliklerde, darphane eminliklerinde ve Eflak ve Boğdan voyvodalıklarında görevlendirilmişlerdir.³ Mora İsyanının ardından Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, Osmanlı ülkesinde Fenerli Rumlara duyulan güvenin kaybolmasına neden olmuştur. Bir dönem bu güvensizlik sürmüş ve Fenerli Rumlar kovuşturmayla uğramışlardır.⁴

Tanzimat'ın ilanından sonra başta başkent olmak üzere yurt genelinde yaygınlaşan Osmanlıcılık anlayışı gayrimüslim tebaaya bakışın değişmesine neden olmuştur.⁵ Kanun önünde herkesin eşitliği ve Osmanlı vatandaşı anlayışının doğmasının ardından yeniden gayrimüslim tebaadan yetişmiş kişiler devlet kadrolarına alınmaya başlanmıştır.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Aleksandır Karatodori Paşa da Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş gayrimüslim tebaadan önemli bir şahsiyettir. Tanzimat döneminde yetişmiş ve hayatının sonuna kadar önemli görevlerde bulunmuştur. Bu çalışmanın amacı Osmanlı Devleti'nin son döneminde önemli görevlerde bulunmuş Aleksandır Karatodori Paşa'nın biyografisini ortaya çıkarmaktır. Bu doğrultuda çalışmanın ilk bölümünde Karatodori ailesi ele alınacaktır. İkinci bölümde ise Aleksandır Karatodori Paşa'nın eğitim hayatı, son bölümde ise bulunduğu görevler ve Osmanlı Devleti'ne hizmetleri ele alınacaktır.

Karatodori Ailesi

Karatodori ailesiyle ilgili ilk bilgiler XVIII. Yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır. Edirne sınırları içerisinde kalan Bosnaköy'ün, Karatodori ailesinin ilk yerleşim yeri olduğu ileri sürülmektedir. Aleksandır Karatodori Paşa'nın atalarının bu köye Bulgaristan yönlerinden geldiğini belirten kaynaklarda mevcuttur.⁶ Bununla birlikte Karatodori ailesinin büyüğü sayılan Theodore Efendi, 1740–1789 yılları arasında Bosnaköy'de yaşamış meyve ve sebze ticaretiyle uğraşmıştır.⁷ Theodore Efendi eşi Helene, kızları Sultana, Sofia ve oğulları Antonios ve İstefanakis ile köylü bir Rum aileyi oluşturmuştur. Çekirdek aile görünümündeki Karatodori ailesi diğer Rum ailelerine oranla oldukça küçük olmalarına rağmen Antonios ve

^{1*} Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi

² Musa Kılıç, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836–1876)" Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009, s. 96-109

³ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara 1987, s. 235

⁴ Peri Efendi, "Bir Osmanlı Bürokrati Aleksandır Karatodori Paşa", *Toplumsal Tarih Dergisi*, İstanbul 2010, s.83

⁵ A.g.m, s.83

⁶ A.g.m s.83

⁷ Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010 s.28

İstefanakis'in çocukları vasıtasıyla soylarını sürdürmüşlerdir.⁸ Osmanlı İmparatorluğu içerisinde diğer gayrimüslim tebaanın sahip olduğu haklara sahip olarak varlıklarını devam ettirmişler.

Mora İsyanı'nın patlak vermesi Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan tüm Rum halkı etkilediği gibi Karatodori ailesini de etkilemiştir. İsyanın ortaya çıktığı dönemde Edirne'li Karatodori ailesinin en önemli siması Doktor İstefanaki'dir.⁹ İstefanaki Efendi günün olumsuz şartlarından nasibine düşeni almış, yeniçerilerce gâvurluk ve casuslukla suçlanmıştır.¹⁰ Ancak mesleğinden dolayı birçok önemli kişiyi tanıma fırsatı bulmuş olan İstefanaki Efendi, bu suçlamaların olumsuz sonuçlarından Edirne Mahkemesi Birinci Kâtibi olan Mehmed Kabuli Efendi'nin yardımıyla kurtulmuştur. Mehmed Kabuli Efendi'nin rahatsız olan eşini tedavi etmesi ve onun itibarını kazanmış olması, Karatodori ailesinin ayakta kalmasını sağlamıştır. Hekimlikteki mahareti Müslümanlar tarafından bilinen ve takdir edilen İstefanaki Efendi Edirne Valisi'nin nazarını celb etmiş ve bir dönem Bayezid külliyesi içerisindeki şifahanede görev yapmıştır.¹¹ Buradaki çalışmalarıyla göz doldurmuş ve hatırı sayılır kişilerin dostluğunu kazanmıştır. Edirne baş kadısı Molla Arif Efendi ve Sultan'ın hekimi Behçet Efendi'nin yardımı ve desteğiyle İstanbul'a gelmiştir. Bir dönem serbest olarak doktorlukla uğraşan İstefanaki Karatodori Efendi, dostlarının tavsiyesi üzerine 1827 yılında saray doktorluğuna tayin edilmiştir. Sultan II. Mahmut ve Sultan Abdülmecit'in doktorluğunu yapan İstefanaki Karatodori, Sultan Abdülmecit'in övgüsüne mazhar olmuş ve Karatodori ailesi saygınlık kazanmıştır.¹² Bu dönemden itibaren Karatodori ailesi başta saray çevresi olmak üzere Osmanlı devlet adamları arasında tanınmıştır. Dönemin şeyhülislamından dahi destek görmüştür.¹³

İstefanaki Efendi'nin saray doktorluğuna tayini Karatodori ailesinin Rum cemaati içerisindeki önemini hızla arttırmıştır. 1830 yılında Londra'da eğitim gören Konstantin Karatodori'nin de İstefanaki Efendi'nin tavsiyesi ve nüfuzuyla saray doktorluğu görevine atanması Karatodori ailesi için büyük bir nimet olmuştur. Yeğeniyle birlikte Osmanlı sarayında çok önemli bir görevde bulunması İstefanaki Karatodori'nin hem Osmanlılar nezdinde hem de Rum cemaati nezdinde saygınlığı artmıştır. Bu durumu fırsata çeviren İstefanaki Efendi, çocuklarına Osmanlı bürokrasisinin yolunu açmıştır. Bilhassa XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hekim İstefanaki'nin oğulları Aleksandır ve Konstantin Karatodori, Hekim Konstantin'in oğulları Etyen (Stefanos) ve Aleksandır Karatodori ve torunu Konstantin gibi yeni kuşaktan bazı fertler devletin çeşitli birimlerinde görev yapmışlardır.¹⁴

⁸ Mahmut Akpınar, "Bir Saray Hekiminin Serancamı: İstefanaki Karatodori (1789–1867)" C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi, C 14, 2010, s.174

⁹ İstefanaki Karatodori; Helene ve Karateodor çiftinin dört çocuğundan biridir. 1789 yılında Edirne'de dünyaya gelmiştir. İlkokulu Edirne Rum Okulunda tamamlamıştır. Sonra Ayvalık Rum Okulu'na devam etmiştir. Bu okulda felsefe, fizik, matematik, Fransızca ve İtalyanca başta olmak üzere birçok ders görmüştür. Okul müdürü Benjamin Lesvios'un desteğiyle Rum tüccarlardan burs alarak İtalya'nın Pisa kentinde tıp okumuştur. 1819'da tıp eğitimini tamamlayıp Edirne'ye dönmüştür. İlk olarak Edirne Rum Okulu Müdürlüğü görevini üstlenmiştir. Ayrıca serbest olarak doktorluk yapmıştır. Bu esnada Mehmed Kabuli Efendi'nin eşini tedavi etmiş ve Mehmed Kabuli Efendi'nin takdirini kazanarak onunla yakınlık kurmuştur.

¹⁰ Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.28

¹¹ A.g.t s.28

¹² Cevdet Paşa, *Tezâkir 13–20*, Hazırlayan: Cavid Baysun, Ankara 1960, s. 137

¹³ A.g.t s.29, Bknz, dipnot 116, Bahsedilen yıllara göre o dönemki Şeyhülislam Mehmed Asım Efendi'dir. Bir adli vakada mahkemenin sergilediği tutum karşısında Şeyhülislam, Hekim İstefanaki Karatodori lehinde müdahalede bulunmuştur

¹⁴ A.g.t s.29

İstefanaki Efendi ve yeğeni Konstantin Efendi saray doktorluğu görevlerinin yanında o dönemde kurulan Tıbhane-i Amire ve Cerrahane-i Amire'nin tesisine katkıda bulunmuşlar ve uzun yıllar ders vermişlerdir.¹⁵

İstefanaki Karatodori Efendi 1830 yılında Osmanlı Devleti'nde önemli bürokratik görevlerde bulunmuş Fener Rumlarından Mavrokortların kızı Loukia Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten beşi kız ikisi erkek yedi çocuğu olmuştur. Çalışmamızın ana konusu olan Aleksandır Karatodori Paşa bu evlilikten dünyaya gelmiştir. İstefanaki Efendi, hayatı boyunca Osmanlı Devleti'ne hizmet etmiş yaşı ilerleyince hastalanmış ve İstanbul'da ölmüştür. Ölmeden önce dönemin patriği tarafından ziyaret edilmiştir. Oğlu Aleksandır Karatodori, onun ölümünden sonra Osmanlı bürokrasisinde görev almıştır. Bu iki durum Karatodori ailesinin hem Rum cemaati hem de Osmanlı idarecileri tarafından saygın bir aile olarak kabul edildiğini göstermiştir.

Aleksandır Karatodori Paşa'nın Eğitim Hayatı

Doktor İstefanaki Efendi ve Loukia Hanım'ın izdivacından hâsıl olan Aleksandır Karatodori'nin, Smarag, Helene, Zoe, Konstantin, Sophia ve Maria adında altı kardeşi vardı. Çocukluk dönemiyle ilgili pek bilgi olmayan Aleksandır, kardeşler arasında ikinci sıradaydı.

İlk eğitimini babası İstefanaki Efendi'den alan Aleksandır Karatodori yine babasının nüfuzunu kullanmasının akabinde 1850 yılında Tercüme Odasına memur olarak girmiştir. Ancak iki yıl sonra buradaki görevini bırakıp eğitimini tamamlamak üzere Paris'e gitmiştir.¹⁶ Babası ve amcası gibi tıp okumak yerine edebiyat, hukuk ve matematik öğrenimi görmeyi tercih etmiştir. 1852 yılında gittiği Paris'te Fen-Edebiyat Fakültesinde matematik bölümünü bitirmiş ve devamında ise hukuk eğitimi almıştır. Matematik biliminde saygın bir konuma ulaşmasına rağmen Osmanlı'da hukuk alanında yaptığı çalışmalarıyla ün salmıştır.¹⁷ Taşınmaz Mallarda İmtiyazlar adlı teziyle lisans eğitimini tamamlayan Aleksandır Karatodori Efendi, Napolyon Kanunlarına ve Roma Hukukuna Göre Sivil Davalardaki Hatalar başlıklı doktora tezini hazırlayıp alanında uzmanlaşmıştır.¹⁸ Hem hukuk alanında hem de matematik alanında aldığı eğitimini 1860 yılında tamamlayan Aleksandır Karatodori, aynı yıl içerisinde İstanbul'a dönmüştür.

Kırım Savaşı, Paris Antlaşması ve Islahat Fermanı gibi iç ve dış politikada önemli olayların yansımalarının olduğu bir dönemde İstanbul'a dönen Aleksandır Karatodori Efendi, kendisini yetiştirmiş, alanında uzman ve dil bilen insanlara ihtiyaç duyulduğu bir dönemde İstanbul'a gelmiş olmasının da verdiği fırsatı iyi değerlendirmiş ve bürokraside görev almaya başlamıştır.

Aleksandır Karatodori Paşa'nın bulunduğu görevlere geçmeden önce kurduğu aile hakkında da bilgi vermekte fayda vardır. Aleksandır Karatodori Paşa, 38 yaşındayken Osmanlı Devleti'ne uzun yıllar hizmet etmiş değerli bir Rum ailesi olan Musurus ailesinin 18 yaşındaki kızları Kassandra Musurus ile evlenmiştir. Kassandra Musurus aristokrat bir Rum ailesinin mensubu olması nedeniyle özel hocalardan eğitim görmüştür. Hem kendi ailesi Musurusların hem de Karatodorilerin Osmanlı'ya sadakatle hizmet etmeleri ve devlet tarafından sevilen aileler olarak kabul görmeleri Kassandra Hanım'ın Türklere bağlılığını arttırmış olmalı ki, Osmanlı Devleti'nin yıkılmasına rağmen Türkiye'den ayrılmamış ve 1936 yılına kadar süren hayatını Türkiye'de tamamlamıştır.

¹⁵ A.g.t s.30'dan naklen, Arslan Terzioğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması" Yeni Türkiye, Ankara 2003, s. 754

¹⁶ Peri Efe, "Bir Osmanlı Bürokrati Aleksandır Karatodori Paşa", Toplumsal Tarih Dergisi, İstanbul 2010, s.84

¹⁷ Feza Günergun, "Türk Bilim Tarihinin Gelişimine Tanıklık: Adnan Adıvar-George Sarton Mektuplaşması", Osmanlı Bilimi Araştırmaları, C 7/2, İstanbul 2006, s.92

¹⁸ Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.58

Kasandra Musurus ile Aleksandır Karatodori Paşa, 22 Haziran 1869 tarihinde Arnavutköy’de evlenmiştir. Bir yıl sonra ise Karatodori ailesi, görevinden dolayı Karatodori Paşa’ya verilen Yeniköy’deki yalıya taşınmıştır. Aldıkları eğitim ve sahip oldukları kültür seviyesiyle Kasandra Hanım ve Aleksandır Paşa bulundukları muhitte sevilen bir aile oluşturmuşlardır. İnsanlara yardım etmeyi görev kabul etmiş olmaları onların halk tarafından sevimlilerindeki en büyük etken olmuştur. Kasandra Hanım, Sultan II. Abdülhamit döneminde gösterdiği yardımseverlik nedeniyle şefkat nişanına layık görülmüştür.¹⁹ Kasandra Musurus ile Aleksandır Karatodori Paşa’nın yedi çocukları olmuştur. Çocuklarının iyi eğitim görmesine önem veren Karatodori ailesi, yurt dışında eğitim görmelerine özen göstermişlerdir. Babası İstefanaki Efendi’nin açtığı yolu evlatları içinde açık tutan Aleksandır Karatodori, eğitimi tamamlayan çocukları için nüfuzunu kullanıp onların Osmanlı bürokrasinde görev almalarını sağlamıştır.²⁰

Aleksandır Karatodori’nin, Sultan II. Mahmut’un ve Sultan Abdülmecit’in saray doktoru İstefanaki Efendi’nin oğlu olması, hem çok iyi bir eğitim görmesi hem de Osmanlı’ya sadakatiyle bilinen Musurus ailesine damat olması, bürokraside yükselmesi için ona çeşitli fırsatlar sunmuş olması muhtemeldir. Bununla birlikte çalışkanlığı ve devlete sadakati de gözlerden kaçmamış ve hayatının sonuna kadar Osmanlı bürokrasisi içerisinde görevlerde bulunmuştur.

Aleksandır Karatodori Paşa’nın Bulunduğu Memuriyetler ve Görevleri

Aleksandır Karatodori Paşa, ilk eğitimi babasından aldıktan sonra Fener Rum Mektebine başlamıştır. Özel hocalardan aldığı derslerle belirli bir birikime kavuşmuştur. Nihayette babasının da nüfuzunu kullanmasının ardından 1850 yılında Tercüme Odasında stajyer memur olarak göreve başlamıştır. Bir süre sonra buradaki görevini bırakıp Paris’e yüksek öğretimini tamamlamak üzere gitmiştir. 1852 ve 1860 yılları arasında Paris’te Fen-Edebiyat Fakültesinde çeşitli dersler gördükten sonra matematik okumuş ve doktorasını da hukukta yaptıktan sonra İstanbul’a dönmüştür.

İstanbul’a döndükten bir süre sonra 1861 yılında Meclis-i Ali-i Tanzimat Dairesi’nde Mütercim-i Evvellik görevine başlamıştır.²¹ Tanzimat dönemini siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan etkileyen bu kurumdur. Bu kurum Tanzimat Fermanı ile girilen yenilik hareketlerinin her bakımdan hazırlayıcısı ve yürütücüsü olmuştur.²² Aleksandır Karatodori Paşa’nın bu kurumda göreve başlaması onun devletin işleyişi ve içinde bulunduğu siyasi yapısını yakından tanımasına fırsat vermiştir. Ayrıca bu kurumdaki görevi, ileriki yıllarda atanacağı kritik görevlerde onun için referans olmuştur. Doğu ve batı dillerinin birçoğuna hakim olması yolunu açmış ve bu görevinin nihayetinde daha önemli görevlere atanmıştır. Beş yıl kadar bu görevinde devam eden Aleksandır Karatodori Paşa, ilk olarak Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye’de daha sonra da 1865’te kurulan Tercüme Cemiyeti’nde Meclis-i Vala Mütercimi sıfatıyla görevini sürdürmüştür. Bu görevi sırasında aldığı hukuk eğitiminin de katkısıyla bazı raporlar hazırlamıştır. Özellikle miras hukuku, emlak ve sigortacılık faaliyetleriyle ilgili başta Evkaf-ı Hümayun Nezareti’ne olmak üzere devlet organlarına

¹⁹ A.g.t s.44’den naklen; Hâriciyye nâzırı devletli Aleksandır Paşa hazretlerinin harem-i hâneye birinci rütbeden şefkat nişan-ı âlisi ihsân buyrulmuş olduğundan iktizâsının icrâsı şeref-sünûh ve sudûr buyrulan irâde-i seniyye.... Bakınız. BOA., İ. DH., No:63788, 04 Ca 1296

²⁰ A.g.t s.45’den naklen; 1870’te İstanbul’da doğan İstefanaki bir Rum mektebine devam etmiştir. Daha sonra Paris Sorbonne Üniversitesi’nde okumuş, hukuk doktorası yapmıştır. Mart 1901’de 1000 kuruş maaşla Bâb-ı âlî İstişâre Odası Muavinliği göreviyle bürokratik hayata dâhil olmuştur.

²¹ Sinan Kunalalp, “Aleksandır Karatodori” Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi, C 2, İstanbul 1999, s.16

²² Mahmut Akpınar, “Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s. 61

tavsiye niteliğinde önerilerde bulunmuştur. Özellikle sigortacılık hakkında Mecmua-i Fünun adıyla yayınlanan dergide makaleler kaleme almıştır.²³

Tanzimat döneminde kapitülasyonların etkisinin giderek artması ve Osmanlı denizlerinden yararlanan ülkelerin sayıca fazlaşması bu alanda da yeniliklerin yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda denizlerde yaşanan sorunların çözümü ve kapitülasyon şartlarının düzenli uygulanabilmesi için Deniz Ticareti Mahkemesi kurulmuştur. Bu mahkeme bünyesinde çalışacak kişilerin dil bilen ve aynı zamanda uluslar arası hukuk kurallarına hakim bireyler olmasına önem verilmiştir. Aleksandır Karatodori'nin, hâkim olduğu hukuk bilgisi ve çok sayıda yabancı dili bilmesinden dolayı Deniz Ticareti Mahkemesi reisliğine tayin edilmiştir (1866). İstanbul Liman Dairesi'ne bağlı olarak çalışan bu mahkemede, yabancılarla Osmanlı vatandaşları arasında ortaya çıkan ticari davalara Aleksandır Karatodori bakmıştır. Rutbe-i sani sınıf-ı sanisine beş bin kuruş maaşla terfi eden²⁴ Karatodori Paşa, bir yıldan fazla bu görevde kalarak devlet tecrübesini arttırmıştır.

Aleksandır Karatodori Paşa, bu memuriyeti sırasında Girit'i Yunanistan'a ilhak etmek amacıyla bir isyan vuku bulmuştur. Dönemin Hariciye Nazırı Ali Paşa, Girit'teki isyanı sonlandırmak ve bölgede yeni ıslahatların yapılacağını ilan etmek amacıyla İstanbul'dan bölgeye bir heyetin gönderilmesine karar vermiştir. Ali Paşa, oluşturduğu bu heyete Deniz Ticareti Mahkemesi Reisliği görevini yürüten Aleksandır Karatodori'yi de dâhil etmiştir. Bu heyetle birlikte Girit'te isyanı sonuçlandırmak için 1867'de adaya giden Karatodori, olanca tecrübesiyle Devlet-i Aliyye'ye hizmet etmiştir. Ali Paşa'nın çalışmaları neticesinde burada yapılan reformlarla Girit Valiliği görevine Hüseyin Avni Paşa, Hristiyan Vali Müşavirliği görevine de Karatodori atanmıştır. Bu yeni görev Aleksandır Karatodori Paşa için bürokraside yükselme anlamında ilk ciddi görev ve önemli bir sınav olmuştur. Deniz Ticareti Mahkemesi Reisliği görevine ilaveten Girit Vali Müşavirliği görevini de üstlenen Karatodori'ye on beş bin kuruş maaş bağlanmıştır.²⁵ Bununla birlikte memuriyet kadrosu bakımından da terfi ettirilerek rütbe-i ula sınıf-ı evvel derecesine yükseltiştir.²⁶ Yaklaşık beş ay kadar bu görevde bulunan Karatodori, bu zorlu süreçte meclisler ve mahkemelerle ilgili nizamnamelerin uygulanabilirliğini denetlemek görevini üstlenmiştir.²⁷

Girit'teki görevinin yedi ay sonra sona ermesinin ardından İstanbul'a dönen Aleksandır Karatodori, 24 Mayıs 1868 tarihinde Ticaret Nezareti Müsteşarlığı görevine yedi bin beş yüz kuruş maaşla tayin edilmiştir.²⁸ Yeni görevi sayesinde nezaret bürokrasisinde çok önemli bir konuma ulaşmış, Osmanlı ticaret hayatının iki numaralı adamı haline gelmiştir. İç ve dış ticaretteki her türlü ticari işlerin yürütülmesi ve doğacak sorunların halli meselesinden sorumlu hale gelmiştir. Bu görevinde yaklaşık üç buçuk yıl çalışan Karatodori, bu göreve gelişinden on üç ay sonra ikinci rütbeden mecidi nişanı almıştır. Ayrıca Girit'teki başarılı hizmetlerinden ötürü Atık Girit Madalyası ile ödüllendirilmiştir.²⁹

²³ A.g.t s.61

²⁴ BOA.,DH.SAİD.No:18/257; Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.78'den naklen; 1283 Devlet Salnamesi,s.34-35

²⁵ BOA.,DH.SAİD.No:18/257

²⁶ BOA.,DH.SAİD.,No:18/257; Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.78'den naklen; BOA.,İ.MTZ.GR.,No:289

²⁷ Yılmaz Öztuna, *Tanzimat Paşaları: Ali ve Fuad Paşaları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 24

²⁸ BOA.,DH.SAİD.,No:18/257; Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.79'dan naklen; BOA.,İ.MTZ.GR.,No:289

²⁹ BOA.,DH.SAİD.,No:18/257; Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.81'den naklen; Metin Erüreten, *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları-Belgelerle Tarihi*, Kansu Matbaası, İstanbul 2001, s. 230

Ticaret Nezareti Müşavirliği görevindeki başarıları Aleksandır Karatodori'nin önemini arttırmıştır. Osmanlı Devleti'nin en önemli nezaretlerinden biri olan Hariciye Nezareti Müsteşarlığı'na on dokuz bin kuruş maaşla 1871'de tayin edilmesi, Karatodori'nin kariyerindeki en büyük adımlardan birisi olmuştur. Yeni görevinin içeriği Hariciye nazırına tüm iş ve görevlerde yardımcı olmak, tüm ofislerin idaresine ikinci dereceden nezaret etmektir. Osmanlı Devleti'nde, Hariciye Nezareti'nin bulunduğu konumu bilmek aslında Aleksandır Karatodori Paşa'nın bulunduğu makamın önemini kavramak açısından oldukça önemlidir. Tüm iç ve dış gelişmelerin belgelerinin, yazışmalarının Hariciye nezareti üzerinden yapıldığı, Osmanlı Devleti'nde bürokratik açıdan başvekâletten önceki durağın Hariciye Nezareti olduğunu bilinmektedir. Nazırlıklar içinde iki numaranın müsteşarı durumunda bir göreve atanmak şüphesiz Aleksandır Karatodori'nin görevinin önemini ortaya koymaktadır. İki buçuk yılı aşkın bulunduğu bu görev daha önce hiçbir gayrimüslime verilmemiştir. Görev süresi boyunca beş nazır ile çalışan Aleksandır Karatodori, buradaki çalışmalarıyla göz doldurmuş ve üzerindeki sorumluluğun altından kalkmayı bilmiştir. Görevi sırasında İtalya, İran ve Yunanistan devletleri tarafından nişan gönderilmiş ve çalışmaları takdir edilmiştir.³⁰

Bürokrasideki başarısıyla göz dolduran Aleksandır Karatodori, 1874 yılında Roma Orta Elçiliği görevine tayin edilmiştir. Böylece uzun yıllar görev yaptığı bürokrasiden diplomasinin merkezi durumundaki sefirliğe geçiş yapmıştır. İki yıldan fazla bu görevde bulunan Karatodori yabancı dillere olan hâkimiyetinin faydasını görerek Avrupa'daki gelişmeleri yakından ve ciddiyetle takip etmiş ve memuriyetinin gereği olarak Osmanlı Devleti'ni bilgilendirmiştir. Özellikle siyasi birliğini geç tamamlayan İtalya ve Almanya'nın sömürgecilik yarışında yere alabilmek amacıyla giriştikleri diplomatik ilişkileri, silahlanma yarışını ve devletlerarası denge politikasını yakından takip etme fırsatı bulmuş, hem bu konularda hem de Tunus'un durumuyla ilgili gelişmelerde Bab-ı Ali'yi bilgilendirmiştir.³¹

Osmanlı Devleti'nde Sultan Abdülaziz'in ölümü ve yerine V.Murat'ın tahta çıktığı dönemde Aleksandır Karatodori, Roma'daki görevinden alınarak İstanbul'a çağırılmıştır (1876). Bir süre sonra tekrar Hariciye Nezareti Müsteşarlığı görevine tayin edilmiştir. Çok önemli sorunların yaşandığı bir dönemde tekrar İstanbul'a dönen Karatodori, Kanun-i Esasi'yi hazırlayan komisyonda yer almıştır. Bunun yanında 1877-1878 Osmanlı - Rus Savaşı öncesinde İstanbul'da toplanan Tersane Konferansı'nda görev almış ve İngiltere'de büyük güçlerce kabul edilen Londra Protokolü'nün reddedildiğini beyan eden resmi yazıyı hazırlamıştır.³²

Aleksandır Karatodori, Sultan II. Abdülhamit döneminde de önemli görevlere tayin edilmiştir. İlk olarak Berlin Konferansı için gönderilen heyette baş murahhas olarak gönderilmiş ve yedi yüz kuruş harcırah verilmiştir.³³ Bu göreve gitmeden önce paşalık rütbesine terfi ettiren Aleksandır Karatodori, Berlin Konferansı'nda büyük devletlerin isteklerine karşı Osmanlı egemenlik haklarını korumak için muazzam gayret sarf etmiştir. Kongrede Kıbrıs meselesi, savaş tazminatı, Bulgaristan'ın durumu, Ermeni Meselesi gibi konularda özellikle, İngiliz, Fransız ve Rus diplomatlara karşı geliştirdiği diplomatik taktiklerle adından söz ettirmiştir. Ancak istenilen başarı sağlanamamış ve Osmanlı Devleti, Berlin Konferansı'ndan istediği sonuçları elde edememiştir.³⁴ Berlin Kongresinden hemen sonra İstanbul'a dönen Karatodori, Osmanlı Devleti'nin kapanmayan yarası Girit'e vali olarak tayin edilmiş ancak kısa süren bu görevinde istenilen başarıyı sağlayamamıştır. On dört gün kadar kısa olan bu görevinden alınan Aleksandır Karatodori Paşa, önce merkeze çağırılmış

³⁰ Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomatı Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s. 84

³¹ A.g.t s.88

³² A.g.t s. 92

³³ BOA.,DH.SAİD.No:18/257

³⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972, s. 315

sonra alınan yeni bir kararla Osmanlı Devleti'nin ilk gayrimüslim hariciye nazırı olmuştur (1878). Devrin sadrazamı Hayrettin Paşa'ya destek olan Karatodori Paşa, Lübnan Sorunu ve Berlin Konferansında alınan ağır kararların uygulanması gibi ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bu dönemde Sadrazam Hayrettin Paşa'nın kabinesinde yer alması nedeniyle onun muhaliflerinin hedefi haline gelmiştir. Özellikle Gazi Osman Paşa'nın, Sadrazam Hayrettin Paşa kabinesinin ıslahatlar adıyla padişahın mutlak otoritesini yıkmaya yönelik çalışmalar içerisinde olduğunu ileri sürmesi ve bu doğrultuda muhalefet yürütmesi neticesinde hükümet istifa etmek zorunda kalmıştır. Hayrettin Paşa'nın istifasının ardından Aleksandır Karatodori Paşa'da Hariciye Nazırlığı görevinden ayrılmıştır.

Aleksandır Karatodori Paşa, Hariciye Nazırlığı gibi çok önemli bir göreve gelerek Osmanlının gayrimüslim tebaası içerisinde bir ilki gerçekleştirmiştir. Bu görevin dışında daha sonraki dönemlerde de bazı görevleri üstlenmiştir. İstanbul Antlaşması Murahhaslığı, Nafia Komisyonu Azalığı, Sisam Beyliği, ikinci kez Girit Valiliği, tekrar Mütercim Evvelik görevi verilmiş ve Şura-yı Devlet Mülkiye Dairesi Azalığına getirilmiştir.³⁵

Aleksandır Karatodori Paşa, birçok uluslararası toplantıda Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir. Dersaadet'te yapılan İngiltere Kraliçesi Victoria'nın tahta çıkışının altmışıncı yıl dönümü kutlamalarına katılan heyette bulunmuştur. Devletlerarası siyasi, askeri ve ekonomik işbirliklerinin önemini arttığı bir dönemde Bab-ı Ali tarafından Aleksandır Karatodori Paşa kısa süreli görevler verilmeye devam edilmiştir. Şura-yı Devlet Azalığı görevini yürüttüğü dönemde kısa süreli diplomatik bir görev olarak İtalya Kralı Umberto I'in ölümü nedeniyle Saint Mari Kilisesi'ndeki gıyabi cenaze ayinine katılmış ve Osmanlı Devleti'ni temsil etmiştir.³⁶ Sultan II. Abdülhamit, 1901 yılında vefat eden İngiltere Kraliçesi Victoria'nın cenaze törenine katılmak ve VII. Edward'ın tahta çıkışını kutlamak amacıyla Londra'ya bir heyet göndermiştir. Bu heyetin üyelerinden biri olan Aleksandır Karatodori Paşa, verilen emir doğrultusunda Osmanlı Devleti'ni temsil görevini yerine getirmiştir.³⁷ Memuriyetlerin yanında bazen günü birlik bazen ise kısa süreli verilen diplomatik görevlere iştirak eden Karatodori Paşa, sorumluluğunun farkında olmuş ve devletine sadakatle hizmet etmiştir. Uzun yıllar sadakatle hizmet ettiği Osmanlı padişahı Sultan II. Abdülhamit tarafından Karatodori Paşa'ya Yıldız Sarayı'nda bir daire tahsis edilmiş ve çalışmaları takdir edilmiştir.³⁸ Sultan II. Abdülhamit önemli konularda Aleksandır Karatodori Paşa'nın görüşlerinden yararlanmıştır. Hayatı boyunca önemli devlet görevlerinde bulunan Karatodori Paşa ölümüne kadar Yıldız Sarayı'ndaki dairesinde görevini sürdürmüştür. Hayatının son dönemlerinde ülkenin içinde bulunduğu ekonomik durumdan dolayı hazineden aldığı maaşında indirim yapılmıştır.³⁹ 1906 yılında rahatsızlanan Aleksandır Karatodori Paşa, Ocak ayının 26'sında vefat etmiştir. Kuruçeşme'deki yalısında ölen Karatodori Paşa'nın cenaze töreni Arnavutköy ve Yeniköy kiliselerinde yapıldıktan sonra cenazesi Kummariotisa Kilisesi'nin bahçesindeki aile kabristanlığına defnedilmiştir.⁴⁰

Hayatı boyunca devlet kademelerinde önemli görevlerde bulunan Aleksandır Karatodori Paşa, ilim faaliyetlerinden de geri kalmamıştır. Dönemin önemli ilim cemiyetlerinde bulunmuş ve çalışmalarına katkı sağlamıştır. Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye'nin içinde yer almıştır. Osmanlı toplumunun eğitim ve ilim çalışmalarına fikirleriyle katkıda bulunmuştur. Bunun yanında Dersaadet Rum Cemiyet-i Edebiyyesi'nin

³⁵ Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomatı Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s.173

³⁶ A.g.t s. 177

³⁷ A.g.t s. 178

³⁸ A.g.t s.168-173

³⁹ BOA.,DH.SAİD.No:18/257, On beş bin kuruş olan maaşı bin beş yüz kuruş azaltılarak on üç bin beş yüz kuruşa indirilmiştir.

⁴⁰ Peri Efe, "Bir Osmanlı Bürokrati Aleksandır Karatodori Paşa", Toplumsal Tarih Dergisi, İstanbul 2010, s.90-91

kurucu azalarından birisi olarak hazır bulunmuştur. Birçok alanda gazetelere köşe yazıları yazmış ve yayımlatmıştır. Özellikle Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniyye'nin yayın organı olan Mecmua-i Fünun'da çeşitli konularda yazılar yazmıştır.⁴¹ Batı dillerinden çevirdiği bazı makaleler Ceride-i Havadis gazetesinde yayınlamıştır.⁴² Doğu ve Batı dillerine hâkimiyeti okuma isteğiyle birleşince evini bir bölümünü yerli ve yabancı dillerde basılmış kitapların bulunduğu bir kütüphaneye dönüştürmüştür.

Sonuç

Aleksandır Karatodori Paşa, Tanzimat döneminde yetişmiş önemli bir bürokrat ve ilim adamı olarak kendisinden söz ettirmiştir. Osmanlı Devleti'nde Tercüme Odası memurluğundan başlayıp Hariciye Nazırlığı'na kadar yükselmiştir. Babası İstefanaki Efendi'nin, Karatodori ailesi için açtığı yolu en uç seviyeye kadar taşımayı bilmiştir. Atandığı görevlerden alnın akıyla çıkmayı başarmıştır. Osmanlı Devleti'ne olan bağlılığı ve görevlerindeki sadakati gözden kaçmamış ve devrin yöneticileri tarafından takdir edilmiştir. 1821 Mora İsyanıyla sekteye uğrayan Fenerli Rum Beylerin Osmanlı idaresindeki varlıkları, İstefanaki Efendi ile yeniden tesis edilmiş ve Aleksandır Karatodori ile zirveye ulaşmıştır.

Tanzimat döneminin siyaseti olan Osmanlıcılık anlayışı onun şahsında hayat bulmuştur denilebilir. Bir gayrimüslim olarak ırkdaşları Yunanlılar ile girişilen mücadelelerde, özellikle Girit Meselesi'nde Osmanlı hizmetinde görev yapmış ve İstanbul'a sadık kalmıştır. Paris'te aldığı hukuk eğitimi ve Doğu ve Batı dillerine olan hâkimiyeti onun kariyer yolculuğunu belirlediği gibi bu meziyetleri, Osmanlı Devleti'nin en zor zamanlarında ihtiyaç duyulan yetişmiş eleman ihtiyacını da karşılamıştır. Üstün donanımının yanında sadık bir adam olması Osmanlı Devleti için büyük bir şans olmuştur.

Berlin Konferansında yüklendiği zorluğu görevi tam manasıyla yerine getirememesine rağmen devrin büyük devletlerinin temsilcilerinin dikkatini çekmiştir. Olanca gayretiyle Osmanlı haklarını muhafaza etmeye çalışmış ancak devrin muhalifleri tarafından yeterli görülmemiştir. Berlin Konferansında Osmanlı aleyhine alınan kararların sorumlusu olarak gösterilmiştir.

Berlin Konferansı'ndan sonra bir dönem gözden düşmesine rağmen birkaç yıl sonra tekrar devlet görevine dönmüş ve hizmetlerine devam etmiştir. Sultan II. Abdülhamit, Aleksandır Karatodori Paşa'nın devlet için yaptığı hizmetlerini unutmamış Yıldız Sarayı'nda ona, hayatının son evrelerini geçirdiği, bir ofis tahsis etmiştir. Bazı konularda görüşlerini almış ve ona değer verdiğini göstermiştir. 24 Ocak 1906 tarihinde Gayrimüslim bir Osmanlı Paşa'sı olarak hayata gözlerini yummuştur.

Hayatı boyunca önemli devlet görevlerinde bulunmakla birlikte kalabalık bir ailenin babası, Mecmua-i Fünun'un yazarı, kitapların dostu ve Sultan II. Abdülhamit'in sarayında ofis sahibi olup ona fikirleriyle destek olacak kadar güvenilir bir gayrimüslim, bir başka ifadeyle XIX. yüzyıl Osmanlısının kıymetli bir paşası olmuştur.

⁴¹ Aleksandır Karatodori Paşa'nın Mecmua-i Fünun Dergisinde makalelerinin yayınladığına dair bkz; Türk Tarih Encümeni Mecmuası, C 1, S 4, İstanbul 1930, s 6

⁴² Mahmut Akpınar, "Bir Tanzimat Bürokrati ve Diplomati Olarak Aleksandır Karatodori Paşa", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2010, s. 189–190

Bibliyografya

AKPINAR, Mahmut, “Bir Tanzimat Bürokratı ve Diplomatu Olarak Aleksandır Karatodori Paşa”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi. Konya 2010

_____, “Bir Saray Hekiminin Serancamı: İstefanaki Karatodori (1789–1867)” *C.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C 14, Sivas 2010

CEVDET PAŞA, *Tezahir 13–20*, Hazırlayan: Cavid Baysun, Ankara 1960

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, C 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1972

EFE, Peri “Bir Osmanlı Bürokratı Aleksandır Karatodori Paşa”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S 193, İstanbul 2010, s. 83–93

ERÜRETEN, Metin, *Osmanlı Madalyaları ve Nişanları-Belgelerle Tarihi*, Kansu Matbaası, İstanbul 2001

GÜNERGUN, Feza, “Türk Bilim Tarihinin Gelişimine Tanıklık: Adnan Adıvar-George Sarton Mektuplaşması”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C 7/2, İstanbul 2006

KILIÇ, Musa, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Hariciyesinde Gayrimüslimler (1836–1876)” Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2009

KUNERALP, Sinan, “Aleksandır Karatodori” Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi, C 2, İstanbul 1999

ÖZTUNA, Yılmaz, *Tanzimat Paşalar: Ali ve Fuad Paşaları*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006

Türk Tarih Encümeni Mecmuası, C 1, S 4, İstanbul 1930, s.6–7

TERZİOĞLU, Arslan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tıp Eğitiminin Batılılaşması” Yeni Türkiye, Ankara 2003

Arşiv Belgeleri

BOA.,DH.SAİD.No:18/257

BOA.,İ.MTZ.GR.,No:289